

לח'ר ואשנן

ויכוח בין הרחלה ובין החיטה

'לח'ר ואשנן' היא יצירה הנמנית עם 'שירי הוויכוח' השומרניים. 'שיר ויכוח' הוא דו-שיח עוקצני והומוריסטי בין שתי דמויות: בין שני בעלי-חיים, שני חומרים, או משלחי-יד מואנשים, המתנצחים ביניהם: כל אחד מן המתווכחים טוען כי הוא חשוב יותר ומועיל יותר מבן-שיחו. בספרות השומרית, העשירה במיוחד בשירי ויכוח, אנו מוצאים, לבד מהשיר הזה, גם ויכוח בין הרועה ובין האיכר, בין הנחושת ובין הכסף, בין הציפור ובין הדגה (נקבת הדג) ועוד. מן הבחינה הספרותית דומים שירי הוויכוח למשלי חוכמה, ועל-כן משייכים אותם ל'ספרות החוכמה'. ואולם מבחינת תוכנם אפשר לראות בהם סוג של מיתוס – לא מיתוס העוסק בחיפוש אחר מקורן וראשיתן של ישויות ותופעות, אלא מיתוס המבקש להעריך ולדרג ישויות ומהויות מתחום הטבע והציוויליזציה, והוא תת-סוגה של המיתוסים העוסקים בארגון התופעות ביקום ובהתפתחות הציוויליזציה.

'שירי הוויכוח' הראשונים חוברו בידי השומרנים, והאכדים המשיכו מסורת זו. הן השומרנים והן האכדים ראו ביצירות האלה סוגה ספרותית מיוחדת לעצמה ונתנו לה שם המציין אותה. בימי-הביניים רווחו 'שירי הוויכוח' בספרות העברית והערבית.

כמעט כל 'שירי הוויכוח' הם בעלי מבנה אחיד וכוללים שלושה חלקים: מבוא מיתולוגי-קוסמולוגי החוזר על מעשה הבריאה; הוויכוח עצמו, שמתנהל במחזורי שיח אחדים; והמשפט בין שני הצדדים שנערך לפני אחז האלים, הפוסק מי המנצח. רוב היצירות האלה נכתבו, כנראה, למען מלכי השושלת השלישית של אור; הן נועדו לשעשע את השומע וזכו, כנראה, לביצוע דרמתי באירועים חגיגיים שנערכו בחצר המלך. בכמה מ'שירי הוויכוח' ממלאים מלכי השושלת השלישית של אור את תפקיד השופט בין המתווכחים.

כיוון שהחקלאות והמרעה היו שני משלחי-היד העיקריים במסופוטמיה, אין פלא שלפחות שלושה 'שירי ויכוח', שאחד מהם הוא 'לח'ר ואשנן', עוסקים בשאלה איזה משני משלחי-היד האלה עדיף. לח'ר ואשנן, כמו כל 'שירי הוויכוח', הוא בן שלוש חטיבות. החטיבה הראשונה, המבוא המיתולוגי-קוסמולוגי, היא בת ארבעה חלקים. בחלק הראשון מחואר עולם האלים ובני-האדם טרם היות הציוויליזציה.

עז לא נבראָה, גְדִיִּים לא רְבוּ,
 רחלה לא יִלְדָה אֶת תְּאוּמֵי טְלָאֵיהָ,
 עז לא יִלְדָה אֶת שְׁלִישֵׁי גְדֵייהָ;
 שֵׁם החֶטֶה, הַשְּׂכֵלֶת הַטְּהוֹרָה, וְשֵׁם הַרְחֵלָה⁶
 לא יִדְעוּ הָאֲנָנָה, הָאֵלִים הַגְּדוֹלִים.
 לא הִיְתָה שְׁעוֹרָה מְשַׁבַּחַת בַּת שְׁלֹשִׁים יוֹם,
 לא הִיְתָה שְׁעוֹרָה מְשַׁבַּחַת בַּת אַרְבָּעִים יוֹם,
 לא הִיְתָה שְׁעוֹרָה מְשַׁבַּחַת בַּת חֲמִשִּׁים יוֹם,⁷
 לא הִיְתָה דָגוּן זְעִיר־גְּרָרִים, דָּגוּן הָרִים, דָּגוּן הַמִּישוֹר הַטְּהוֹר,⁸
 לא הִיְתָה בְּגַד לְלִבָּשׁ,
 אֲתוּ לא נוֹלְדָה, מְצַנְפֵּת־מְלָכוֹת לא נִחְבְּשָׁה,⁹
 הָאָדוֹן נִמְגָרְסִי,¹⁰ הָאָדוֹן הַנִּכְבָּד מְאֹד, לא נוֹלַד,
 שָׁפָן¹¹ לא יִצָּא אֶל הַמְדָּבָר.
 בְּנֵי־הָאָדָם, בְּיָמִים הַרְחוֹקִים הָהֵם,
 לא יִדְעוּ לְאָכֵל לֶחֶם,
 לא יִדְעוּ לְלִבֵּשׁ בְּגָד,
 הַתְּהַלְכוּ בְּאָרֶץ וְאִבְרִיהֶם עֲרִמִים,
 אָכְלוּ עֵשֶׂב בְּפִיהֶם כְּמוֹ כִּבְשִׁים,
 שְׁתוּ מִיַּם מִן הַגְּבִים.¹²

בְּיָמִים הָהֵם בְּחִדְרֵי־הָאֲבָנִים אֲשֶׁר לְאֵלִים,
 בְּרָאוּ אֶת החֶטֶה וְאֶת הַרְחֵלָה בְּמוֹשָׁבָם, בְּגִבְעָה הַקְּדוּשָׁה.¹¹

6 בשומרית lahar ("רחל" בשיכול אותיות), שמה הפרטי של אלת הצאן. בהבדל מן החיטה, דמוגדרת לאורך כל היצירה כאלה (ראה הערה 4 לעיל), מסומנת הרחלה במגדיר "אל" בשורה זו בלבד.
 7 מניין הימים בשורות 12-14 מציין את משך הבשלתה של השעורה.
 8 אתו, כאלה הממונה על האריגה (ראה הערה 5), היתה אוראית גם על אריגת מצפת המלכות.
 9 'האדון נמגרסי' ('האדון השושבין') הוא גם אחד מכינוייו של אל הפריון דומוזי. ייתכן אפוא, כי שורות 17-18 רומזות למלוכה, אשר עוד לא נוסדה בארץ, שאחד מטקסיה המרכזיים היה נישואי הקודש בין המלך ובין איננה (השווה 'אתנה והנשר', לוח ראשון, שו' 18).
 10 אל חיות־הבר והבקר.
 11 מקום מושבם המיתולוגי של אלי האנונה: אולי זהה ל'הר־שמים־וארץ' הנזכר בשו' 1.

בחלק השני נוראים האלים את הרחלה והחיטה כישויות אלוהיות, מורידים אותן ארצה ומעניקים אותן לבני־האדם. החלק השלישי הוא מעין הימנון, המתאר את יופיין שֶׁ השתיים ומשבח אותן על שום השפע שהביאו לעולם. לבסוף, ללא פורמולה מקדימה, מעביר אותנו השיר אל המשתה, שבו נערך הוויכוח בין השתיים.

החטיבה השנייה כוללת את הוויכוח עצמו, ויש בו שלושה נאומים של החיטה ושניים של הרחלה. החיטה פותחת בוויכוח וחותרת אותו, וכך זוכה ביתרון. בנאום הראשון של הרחלה אחת מהן הן מציגות את עצמן ומהללות את עליונותן. בסופו של כל נאום הן יועגות לסמלי היריבה. במחזור השני הן עוברות למתקפה: הדוברת עורכת השוואה בין מגרעות חברתה ובין מעלותיה. בנאום השלישי, נאומה האחרון של החיטה, היא מונה את כל מגרעותיה על הרחלה ומעמידה אותה במקום הראוי לה. לעתה. החטיבה השלישית והקצרה מתארת את המשפט שנערך לפני אנכי, הקובע את עליונות החיטה.

המחבר מעדיף בעליל את החיטה על־פני הרחלה, ולכן הוא שם בפיה רטוריקה משכנעת יותר, והיא מגינה על עמדהיה ביתר כשרון מן הרחלה. המחבר מעניק את הנצחון לחיטה על שום היותה מרכיב המזון העיקרי בתפריטו של המסופוטמי, ועל שום תפקידה הכלכלי המרכזי כמטבע עובר לסוחר בסחר החליפין. והחיטה אכן משמיעה טיעון מוחץ זה בנאומה האחרון, ואף האל אנכי, השופט האלוהי, מנמק בטיעון דומה את פסק דינו וחותרם בו את המשפט.

על 'הר־שמים־וארץ',¹

פִּאֲשֵׁי הוֹלִיד אֲנוּ² אֶת אֵלֵי הָאֲנָנָה³ -

יֵעוּ לִי לא נוֹלְדָה עִמָּהֶם החֶטֶה,⁴ (יֵעוּ) כִּי לא נוֹצְרָה עִמָּהֶם,

כִּי לִי אֶת נִבְרָא בְּאָרֶץ חוֹט־הָאָרֶג אֲשֶׁר לְאֲתוּ,⁵

יִחַדְתִּי־הַנּוֹל לא חִזְקוּ לְמַעַן אֲתוּ,

הַכִּבְשָׁה לא נִבְרָאָה, טְלָאִים לא רְבוּ,

1 כנראה מקום מיתולוגי־קוסמי, שבו נבראו האלים ושכנו בו בימי קדם.
 2 אל השמים, אבי האלים.
 3 עדת אֵלֵי השמים והארץ.
 4 'החטה' - נמקור השומרית "אשנן" (asnan), שמה הפרטי של אלת החיטה. השם מסומן באופן עקבי במגדיר digir "אל", המופיע תמיד לפני שמותיהם הפרטיים של אלים. לצורך התרגום השתמשנו בשם הכללי 'החיטה', ולא בשמה הפרטי של האלה (ראה הערה 6 להלן).
 5 אלת ה'אריגה'. סמליה היו הארג והחוט (ראה 'אנכי וניחורסג', שו' 127).

ב'היכל־הסעודות', מושב האלים, אשר בו לקטו (מאִכְלוֹס),
 מן השפּע אשר לרחלה ולחטה,
 30 (אלי) האַנְנָה, יושבי ה'גבעה הקדושה',
 אכלו ואִכְלוּ ולא שָׁבְעוּ;
 חלב, משקה המתוק מן המִקְלָאָה הטהורה אשר להם -
 (אלי) האַנְנָה, יושבי ה'גבעה הקדושה',
 שְׁתוּ וְשָׁתוּ ולא שָׁבְעוּ.¹²
 35 במִקְלָאָה הטהורה, לְמַעַן יִיטַב לָהֶם,¹³
 נְתַנּוּם לְכַנִּי־אֲנוּשׁ לְמַחְתָּם.
 ביום ההוא קרא אֲנִי אֶל אֲנָלִל:¹⁴
 "הֲאֵב אֲנָלִל, הַרְחֵלָה וְהַחֲטָה,
 אֲשֶׁר נִבְרָאוּ ב'גבעה הקדושה',
 40 הִנֵּה נוֹרִידוּן מִן ה'גבעה הקדושה'!"
 אֲנִי וְאֲנָלִל בְּמִצְוַתֶּם הַטְּהוֹרָה אֲשֶׁר צִוּוּ,
 הוֹרִידוּ אֶת הַרְחֵלָה וְהַחֲטָה מִן ה'גבעה הקדושה'.¹⁵
 הַרְחֵלָה שׁוֹטְטָה בְּמִקְלָאָתָה,
 דִּשְׂאֲצֵ־שָׁב, שִׁפְעַת יָרַק הָעֲנִיקוּ לָהּ;
 45 הַחֲטָה - בְּרָאוּ לָהּ שָׂדֵה,
 מַחֲרָשָׁה, עַל וְצִמְד הָעֲנִיקוּ לָהּ.
 הַרְחֵלָה - בְּעַמְדָה בְּמִקְלָאָתָה,
 רִיעָה מְלֵאֶת חֲמָדָה בְּמִקְלָאָה הַיָּא.
 הַחֲטָה - בְּעַמְדָה בְּמַעֲנִיתָה,

12 הביטוי 'ולא שבעו' הוא דר־משמעו: אפשר שמוזנם של האלים היה כה רב וטעים, שלא
 חדלו לאכול, ואפשר שמוזנם היה מועט, ועל־כן לא אכלו דר־שובעם.
 13 'למען ייטב להם' - לבני־האדם או לאלים (השווה הערה 12).
 14 'אנני' - אל מי התהום המתוקים, החוכמה והמאגיה, האל המיטיב עם האלים ובני־האדם.
 'אנלל' - מלך האלים, ראש הפנתיאון המסופוטמי.
 15 שורות 37-42 הן דר־משמעויות: אפשר שהאלים הורידו את הרחלה והחטיטה לבני־
 האדם כדי שגם הם ייהנו מטובן; ואפשר שהורידו אותן לארץ כדי שבני־האדם יגדלו את
 הרחלה ואת החטיטה ויזינו בהם את האלים, על־ידי קרבנות.

עֲלְמָה יִפָּה עוֹטִיָּה חֲמָדָה הַיָּא.
 50 בְּשִׂאתָהּ רֵאשׁ בְּגִאוֹה מִן הַשָּׂדֵה,
 שִׁפְעַת יוֹרֵד מִן הַשָּׁמַיִם הַיָּא.
 הַרְחֵלָה וְהַחֲטָה נוֹדְעוּ (בְּאֶרֶץ),
 הָעֲנִיקוּ שִׁפְעַת בְּקֶרֶב הָאֲסָפָה,
 55 הַפִּיחוּ נִשְׁמַת־חַיִּים בְּקֶרֶב הָאֶרֶץ.
 שְׁמְרוּ לַעֲשׂוֹת חֲקוֹת הָאֱלִים כְּמִצְוָה.
 גְּדֹשׁוּ כְּלִי־טוֹב בְּאֲסָמֵי הָאֶרֶץ,
 גְּדֹשׁוּ רִבְעֵשֶׁר בְּמַמְגוֹרוֹת הָאֶרֶץ.
 בְּבֵית הָאֲבִיוֹן, הַנּוֹשֵׁק לַעֲפָר,
 60 כְּבוֹאֵן שָׁמָּה - הָעֲנִיקוּ שִׁפְעַת.
 שְׁתִּיְהוּן, בְּכָל מְקוֹם בּוֹ מִצְגָנָה רִגְלוֹ,
 תְּגַדְשֶׁנָּה בְּבֵית בְּרָכָה לְרַב.
 בְּאֲשֶׁר תַּעֲמִדְנָה - יְהִי שְׁבַע, בְּאֲשֶׁר תִּשְׁבְּנָה - יְהִי פָאָר,
 תִּשְׁמַחְנָה לֵב אֲנוּ וְלֵב אֲנָלִל.
 65 יְיוֹן, מִשְׁקָה מְתוּקָה, שְׁתִּי וְשָׁתוּ,¹⁶
 שְׁכַר מְתוּק רְיוֹ וְרִיו.
 אַחַר אֲשֶׁר שְׁתוּ יְיוֹן, מִשְׁקָה מְתוּקָה,
 אַחַר אֲשֶׁר רְיוֹ שְׁכַר, מִשְׁקָה מְתוּקָה,
 בֵּין כְּרִי הַדֹּשָׂא חֲרָחְרוּ רִיב,
 70 בְּהִיכַל הַמִּשְׁתָּה פָּתְחוּ בּוֹכּוֹת.
 אֲמָרָה הַחֲטָה אֶל הַרְחֵלָה:
 "אַחֹת, חֲשׂוּבָה אֲנִי מִמֶּךָ, אֲנִי רֵאשׁוֹנָה בְּמַעֲלָה,
 אֲנִי פָאָר מְאוּרֵי הָאֶרֶץ.
 אֲנִי אֲתָן נַח לְגַבְבוֹר בְּגַבְבוּרִים,
 75 כְּכַחוּ יִפִּיל חֲתִיתוֹ עַל הַיִּכְלָל,
 (בְּנִי־אֲנוּשׁ) יִפְצוּ שְׁמוֹ עַד קְצוֹת הָאֶרֶץ.
 16 בשורות 65-70 מתואר המשתה שערכו הרחלה והחטיטה.

אֲנֹכִי מִנְחָה לְאֵלֵי הָאֲנָנָה,
 אֲנֹכִי עֲזוּז לֵב מוֹשְׁלִים.
 כִּי אֶעֱנֶיךָ כַּחַי לַגְּבוּר,
 80 בְּהִתְיַצֵּב בְּשֹׁדֵי הַקָּרֵב,
 לֹא יָדַע פֶּחַד, לֹא יָדַע מוֹרָא,
 כְּמוֹ אֵל זִירַת מִשְׁחָקִים אוֹלִיכְנוּ.
 אֲמַתִּיק שְׁכֵנוֹת וְרַעוּת,
 אֲשַׁכֵּךְ רֵיב נָצַח בֵּין שְׁכֵנַיִם.
 85 כִּי אֶקְרַב אֶל הָעֵלֶם הַשְּׁבוּי,
 כִּי אֲאַעַל לוֹ בְּרֻכָּה –
 יִשְׁכַּח עֲצוֹן לִבּוֹ,
 אֶזְקִי וּמוֹסְרוֹתַי אֶפְתַּח.¹⁷
 הַחֹטָה, הַשְּׁבֵלֶת הַטְּהוֹרָה, אֲנֹכִי, בַּת אֲנָלָל אֲנֹכִי!
 90 בְּמַקְלָאוֹת, בְּדִירִים הַנְּפוּצִים עַל מְרוֹמֵי שָׂדֵה,
 בְּמָה תִּתְהַלְלִי אַתָּה? מָה תֹּאמְרֵי לִי עַל כִּי? עֲנֵי לִי!"

עֲנֵתָה הַרְחֵלָה וְאִמְרָה אֵל הַחֹטָה:
 "אֲחוֹתִי, לְכָל דְּבָרֶיךָ אֲשֶׁר אִמְרַת (אֲשִׁיב).
 אֲנוּ, מֶלֶךְ הָאֱלֹהִים,

95 הוֹרִידֵנִי (לְאָרֶץ) מִן הַמְּקוֹם הַטְּהוֹר, מִן הַמְּקוֹם הַיָּקָר מִכָּל
 (כָּל) הַחוֹטִים אֲשֶׁר לְאַתָּה, הוֹדֵאִימַת מַלְכוּת, שְׁלֵי הֵם:
 הָאֵל שָׁפָן, מֶלֶךְ רִכְסֵי־הַהָרִים,
 יַעֲטֵר אֶת נִסּוֹ¹⁸ בְּמַעֲשֵׂה רַקְמָה,
 יְכוּנָן אֶת סְמָלֵי (הַמַּלְכוּת),¹⁹
 100 יִשׂוֹר חֶבֶל כְּנָגַד הַצְּרִיחִים הַגְּדוֹלִים אֲשֶׁר בְּאַרְצוֹת אוֹיֵב,²⁰
 [יִכְיֹן] לוֹ²¹ אֶת הַקֶּלַע, הָאֲשֶׁפֶה וְהַקִּשֵׁת הַגְּדוֹלָה.

17 ייתכן שהחיטה מתפארת בכך שהיא מטבע עונר לסוחר ובה אפשר לפדות את השבוי (ראה גם שו' 176-178).
 18 את נס המלך.
 19 סמלי המלכות היו רקומים על דגל עשוי צמר: ואפשר שחוטי הצמר שימשו לרקמה עצמה.
 20 הכוונה, נראה, לחבלים שהשליכו על הצריחים בעת מצור. כדי לטפס בהם על החומה.
 21 למלך.

הַמְשַׁמְרֵת עַל גְּדוּד אֲנָשֵׁי־הַחֵיל שְׁלֵי הַיָּא,
 וּבִשְׂדֵה – הַצִּידָה לְאֲנָשֵׁי־הַצֶּמֶל,
 נָאֵד הַמַּיִם הַצּוֹנְנִים, הַנְּעֻלִים – שְׁלֵי הֵם.²²
 105 הַחֶלֶב הַטּוֹב, רֵיחַ נִיחּוֹחַ לְאֱלֹהִים,
 מִרְקַחַת־שִׁמּוֹ, שְׁמוֹן־כֶּתִית, שְׁמוֹן־צָרִי, שְׁמוֹן־אַרְזִים, אֲשֶׁר לְקַרְבוֹת־הַתְּמִיד –
 שְׁלֵי הֵם.²³
 בְּאֲדַרְת־שַׁעַר, בְּגַד הַצֶּמֶר הַלָּבָן שְׁלֵי,
 יִשְׁמַח הַמֶּלֶךְ עַל כֶּסֶם־מַלְכוּתוֹ.
 פִּרְוֹתֵי תְּבַהִיק עַל גּוֹ הָאֱלֹהִים הַגְּדוֹלִים,
 110 עִם הַכְּהֹן־הַמְּשִׁיחַ, הַכְּהֹן־הַמְּשִׁיבַע, הַכְּהֹן־הַמְּטַהֵר,
 – אַחַר אֲשֶׁר יִלְכְּשׁוּ אֶת (בְּגֵדֵיהֶם) לְכַבּוֹד טָקֶם הַטְּהֵרָה שְׁלֵי –
 אֲצִיג רִגְלֵי בְּאַרְחוֹת־יוֹמֵי הַטְּהוֹרָה.²⁴
 הַמְשַׁדְּדָה, לַהֲבִיחַ־הַמְּחַרְשָׁה, הַמוֹסְרוֹת,
 כְּלֵי־מִלְאָכָה (הַמָּה), בְּמַעֲמָקֵי הַבְּצֵה יִבְלַעוּ.
 115 בְּמָה תִּתְהַלְלִי אַתָּה? מָה תֹּאמְרֵי לִי עַל כִּי? עֲנֵי לִי!"

שְׁנֵית אִמְרָה הַחֹטָה אֵל הַרְחֵלָה:
 "כֹּאֲשֶׁר תֹּאמְרֵי הָאִשָּׁה 'עוֹגַת־שֶׁכֶר' בַּתְּנוּר,
 וְכֹאֲשֶׁר תִּכְיֹן 'עוֹגַת־לֶחֶת'²⁵ בַּתְּנוּר –
 הֲלֹא נִנְכְּסֵי²⁶ בְּכַבּוּדָה תִּלּוֹשׁ אוֹתָן לְמַעֲנֵי.
 120 (אֶךְ) עֲתוּדֶיךָ הַגְּדוֹלִים וְאֵילֶיךָ הַגְּדוֹלִים,
 בְּבֵית־הַמִּשְׁתָּה שְׁלֵי יִטְבַּחוּ,

22 הרחלה טוענת שהיא דואגת למוזנם של אנשי העיר (שו' 102) וגם למוזנם של אנשי העמל בשדה (שו' 103-104).
 23 לכאורה אין קשר בין שמני הצמחים המנויים כאן ובין הרחלה; ואולם, כיוון שהיא עיקר הקרבן לאלים, מתלווית אליה קטורת השמנים, כתוספת.
 24 הרחלה מתפארת בכך, שלפני עלותה על המזבח כקרבן, מטהרים אותה הכהנים (או מיטהרים למענה). ואוכלים אוהה יום־יום במקדש.
 25 'עוגת־השכר' ו 'עוגת־לחת' היו שני המרכיבים העיקריים בהכנת השיכר במסופוטמיה.
 'עוגת־לחת' היתה עשויה תערובת של שעורים בלתי־מושרות ושל תבלינים: לשם אחסון. בעת הצורך נכתשו, הורטבו ונכללו כדי לכשל מהם שיכר.
 26 אלת השיכר.

אחר אשר יאסרך בחבל בן אמה אחת,
 אחר אשר ירד אל הגרן,
 אחר אשר יעלה מן הגרן, 150
 אחר אשר אלתו תדוש פניו, תדוש פיו,
 [אחר אשר] כמו בעלי [יכתש] שכליו,
 אחר אשר יזרוח ברוח דרום וברוח צפון -
 ריחים ורכב
 כאבן מקבת יטחנו גוף. 155
 את, כאשר תמלאי את המשארת,
 האיש הלש יבלל את העסה, על הארץ ושימנה,
 נערת האופים רדד תרדד אוהה,
 יורידוך אל התנור, 158
 יעלוך מן התנור.
 ואת, כאשר ושימוך על השלחן, 160
 אותי ושימו לפניך, אותך ושימו אחרי.
 החטה - שימי אל לבך,
 הלא כמוך כמוני - דבר מאכל את.
 כי יתבוננו אל טבעך -
 למה זה אבוא אנכי אחרוך? 165
 הטוחן - לא איש רע הוא?
 במה תתהללי אתי? מה תאמרי לי על כך? עני לי!"
 ביום זהו, החטה בגאנתה, חרה אפה, גמרה אמר לבוא בריב,
 אמרה החטה אל הרחלה:
 "את, אשכר - מלכך, שכן - רועך, המדבר - משכבך. 170
 כאשר תגרשי מבית, משדה וממכלאך גם יחד,
 כמו דוררים אשר הבהלו מפתח הבית,
 את, כפסח וכנדכא אשר בארץ תהיי,
 ואנכי - כפף אכפף צנארי אל האדמה.³⁰

30 עמידתה של החיטה הנטועה בקרקע איתנה ואי אפשר לגרשה ממקום גידולה.

על רגליהם העבות יעמדו הרחק מכל אשר לי.
 הרועה שלך ישא עיניו מערבות המדבר אל כל אשר לי,
 ואנכי, כי אעמד בתלם, בתוף השדה,
 האכר שלי יגיס באלה את הנוקד שלך. 125
 כאשר מן השדות תשורף עיני במרחבי ישימון -
 (הלא) פחדה לא יסור מפה,
 נחשים, עקרבים, שודדים שוכני מדבר,
 יבקשו נפשך בערבות המדבר.
 יום-יום ימנו ראשי-עדרך,
 יתדות הספירה²⁷ שלך יתקעו באדמה:
 הנוקד שלך - כמה כבשים, כמה טלאים קטנים,
 כמה עוזים וכמה גדיים קטנים, יאמר לבעליהעדר.
 כי תנשכנה רוחות קלות בעיר,
 כי תצלפנה רוחות חזקות, 135
 יבנו למענך סככת-קנים.
 כי תנשכנה רוחות קלות בעיר,
 כי תצלפנה רוחות חזקות בעיר,
 אתיצב כנגד אשכר²⁸ חזה מול חזה,
 אנכי, החטה, אנכי היא אשר נולדתי גבורה - לא אפג עד עולם.
 הקנקן, הכד, פאר מלאכת הרועים - אלה אוצרותיך,
 במה תתהללי אתי? מה תאמרי לי על כך? עני לי!"
 שנית אמרה הרחלה אל החטה:
 "את, כמו אננה [הטהורה], בת-השמים,
 את, סוסים אהבת.²⁹ 145
 איש נבזה ונושא-כלי, עבד נכרי,
 עלם-שכיר, בעל האשה העניה, או [אבי] הילדים העניים -
 יתדות ששימשו לספירת ראשי הצאן. 27
 אל הגשם והסערה: האכדים כינוהו "אדי". 28
 הרחלה מאשימה את החיטה באהבת סוסים: אותה אשמה הטיח גלגמש באיננה, כאשר
 חזרה אחריו (ראה 'עלילות גלגמש', לוח שישי, ש' 53-57). המוטיב הזה בהקשר עם
 החיטה אינו נזכר במיתוסים אחרים, וכן משמעותו אינה ברורה. 29

ויכוח בין הציפור ובין הדגה

שיר ויכוח זה בין הציפור ובין הדגה (נקבת הדג) יוצא דופן בסוגה זו: שלא כשירי ויכוח אחרים אין בו רק דין ודברים בין המשתתפים, אלא גם סיפור מעשה. גם בשיר זה שלוש חטיבות: מבוא מיתולוגי-קוסמולוגי, המתאר איך ברא האל אנכי את יסודות היקום, שעליהם צמחה הציוויליזציה, ובעיקר את מקום חיותן של שתי המתווכחות – אנמי המים והבצות. החטיבה השנייה כוללת ארבעה נאומי ויכוח – שניים של הדגה ושניים של הציפור; וגם את הסיפור המתאר איך הרסה הדגה את קן הציפור. בחטיבה השלישית מובא המשפט לפני המלך שילגי ולפני האל אנכי: והאל אנכי חורץ משפט וקובע כי הציפור היא המנצחת.

ציוץ הציפור מפריע את מנוחת הדגה ומעורר אותה לפתח בריב. אף בשיר זה ברור שהמחבר מעניק מלכתחילה עדיפות לציפור, שכן הוא מזכיר אותה ביתרונות רטוריים. בנאום הראשון מחרפת הדגה את הציפור בעיקר על שום הרעש שהיא מקימה ועל שום הזוהמה וההרס שהיא מותירה אחריה בכל מקום, אך אינה מונה את יתרונותיה שלה. הציפור, בתשובתה, אינה מסתפקת בהטחת עלבונות בדגה על כיעורה וריחה הרע, אלא גם מהללת את עצמה, את יופייה ואת נעימות קולה, וכך זוכה ביתרון רטורי. בנאומה השני תוקפת הדגה את יפי הציפור, התכונה שבה התפארה. אמנם הפעם גם היא מהללת את עצמה ואינה מסתפקת בגידוף יריבתה; ואולם בטיפשותה מתפארת הדגה בכך שהיא משמשת מאכל לאלים ולבני האדם ובכך היא נוחנת יתרון ליריבתה, שכבר הזכירה בנאומה הראשון כי הדגה משמשת לה טרף.

אמנם הוויכוח מתנהל בין שני בעלי-חיים מואנשים, ואולם נראה כי הניגודים המעומתים כאן הם הדממה, שמוצגת על-ידי הדג, 'השותק' הטיפוסי, ובין הרעש, המייצג על-ידי הציפור, 'הצייצנית' הטיפוסית.

לשון השיר עממית והתחביר לעתים אליפטי ומחקה את הדיבור החי. תיאור שתי המתווכחות מתאפיין בהתבוננות קפדנית באורחות חייהן של השתיים ועשיר בפרטים ריאליסטיים.

175 בכלים כמדת סאה ישימו בתרי בשרך,
אחר אשר יקנה איש את קרביו בכבר השוק,
אחר אשר יקשר את צנארו ברצועה עשויה מעורף –
איש לאחיו יאמר: 'מלא לי סאה-שעורים תחת הרחלה שלי.'"

ביום ההוא קרא אנכי אל אנלל:
180 "האב אנלל, החטה והרחלה,
לו אחיות תהינה, לו תלכנה יחדו,
לו תהינה כמתכת המשלשת,³¹ לא תחדלנה עד עולם.
משתיהן – לו תרומם החטה,
לו תכרע (כל) ברף ארצה לפני החטה,
185 לו ינשקו רבבות רגליה;
ממזרח שמש עד מבוא שמש,
לו יהללו שם החטה,
לו יתן כל צנאר בעל החטה.
האיש אשר כסף לו, האיש אשר אבגייחו לו, האיש אשר בקר לו,
האיש אשר צאן לו,
190 בשער האיש אשר דגן לו ישים מושבו, יבלה את היום."³²
כי בוכוח בין הרחלה ובין החטה,
הרחלה הובסה, והחטה נצחה – לאב אנכי תהלה!

31 כינוי לארד, שהוא תערובת של שלוש מתכות: נחושת, בדיל ועופרת.

32 המסחר במסופוטמיה היה מבוסס על אמצעי תשלום מעורבים: שני אמצעי התשלום העיקריים היו השקל והדגן בסחר חליפין. הדגן היה המצרף החשוב ביותר, ועל-פיו העריכו את שאר הסחורות.